BEYTULHIKME
An International Journal of Philosophy
Volume 2 Issue 2 December 2012

Heidegger'de Teknoloji Bağlamında İnsanın Yersiz Yurtsuzluğu Problemi

UMUT DAĞ

Arş. Gör. | Muş Alparslan Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü | 49100, Merkez, Muş, Türkiye | umutfelsefe@hotmail.com

Özet: Bu makalede, Heiddeger felsefesinde teknoloji kritiği ve bir sorun olarak insanın yersiz ve yurtsuzlaşması arasındaki ilişki incelenmiştir. İlk olarak, teknoloji ile modern bilimin temel dayanağı olan nedensellik arasındaki ilişki incelenmiştir. Daha sonra, Heidegger'in ön plana çıkardığı techne kavramından hareketle teknolojinin özünün bugün tanımlandığı haliyle araçsal olmadığı hususu öne plana çıkarılmıştır. Heidegger, *tekhnenin* Varlık'a getirmeye yani *poiesise* ait olduğunu ve şairane bir şey olduğunu söyler. Bu bağlamda, özsel anlamını kaybeden ve anlam olarak araçsallığa indirgenen teknoloji Varlığa getirme anlamındaki bu niteliğini kaybedecektir. Nihayetinde, teknoloji ve Varlık arasındaki bu bağ kopmuş olacaktır. Varlıkla olan bağın kopması ve metafizik düşünmenin başlangıcı, modern teknolojinin arka planındaki özne merkezli felsefe ile bunun sonucu olarak ortaya çıkan insanın yersiz ve yurtsuzlaşması problemini anlamada temel referanslarımız olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Teknoloji, metafizik, çerçeveleme, varlık, yersiz yurtsuzlaşma, hesapçı düşünme.

Problem of Homelessness of Human Being in the Context of Technology in Heidegger

UMUT DAĞ

Res. Assist. | Muş Alparslan University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Philosophy | 49100, Merkez, Muş, Turkey | umutfelsefe@hotmail.com

Abstract: In this paper, I focused on an examination of the relationship between the critic of technology and homelesness of human being as a problem in Heidegger's philosophy. Firstly, it is examined between the technology and causality that is basis of modern science. Later, it is asserted that the essence of technology is not instrumental, which has been used for the definition of technology today. This thought is based on the concept of *tekhne* which was used by Heidegger. Heidegger says that *tekhne* belongs to *poiesis* that means bringing - forth and is something poietic. In this context, technology is losed its meaning and reduced the its meaning only instrumental. Hence, it doesnt mean bringing – forth. Eventually, it would break off the relationship between technology and Being. The break off connection of Being and begining of metaphysical thinking would become our main references the understanding of subject centered philosophy that is the background of modern technology and result in homelessness of human being as a problem.

Keywords: Technology,metaphysics, enframing, being, homelessness, calculative thinking.

BEYTULHIKME An International Journal of Philosophy

Giriş

Bilim ve teknolojinin insanlık tarihinde hiç olmadığı kadar ilerlemeler kat ettiği günümüzde; gerek ekolojik gerekse de insan hayatına olan olumsuz etkileri açısından önemli bir problem haline gelmiş olması onun sadece yanlış amaçlar için kullanılıyor olması gibi yüzeysel bir yorumla geçiştirilemeyecek kadar ciddiyet arz etmektedir. Nitekim, atom bombalarının kullanılmış olduğu ve milyonlarca insanın öldürüldüğü bir yüzyılı atlatan bugünün insanı şimdi de nükleer savaş ve ekolojik yıkım ile karşı karşıyadır. Böylelikle bilim ve teknolojinin yeniden doğru bir biçimde sorgulanması ve derinlemesine analiz edilmesi gerekmektedir. Tabii bu eleştirilerin önemli bir kısmı da bugünkü medeniyetimizi biçimlendirmiş olan evrensel ve genel geçer olma iddiasında bulunan modern bilim üzerinden yapılmaktadır.

Bu modern bilimi kritik eden Heidegger için Batı Avrupa bilimi dediği modern bilimi bugünün insanının kendisinden hareket ettiği bir realite olarak tüm yer küreyi kaplayacak bir güç haline gelmiştir (Heidegger, 1998: 14). Heidegger, bilim için yapılan *"bilim real olanın teorisidir"* tanımından hareketle bilimin ne olduğu üzerine bir değerlendirme yapar. Zira, Heidegger, bu tanımın ancak modern bilim için geçerli olabileceğini, gerek Ortaçağa özgü doktrin gerekse de kadim dünyanın *epistemesi* dikkate alındığında yapılacak böyle bir tanımın geçerli olmayacağını söyler. Bununla beraber modern bilimin gelişimine baktığımızda Heidegger'e göre Avrupa bilimi olan modern bilimin özü Platon'dan beri felsefe diye adlandırdığımız Grek düşüncesinde temellenmektedir (Heidegger, 1998: 15). Burada dikkat çekilmesi gereken önemli bir husus da şudur: Bilindiği gibi özellikle aydınlanma ile beraber kendini akıl çağı olarak ilan eden ve kendinden önceki dönemi karanlık çağ diye nitelendiren bir dönem başlamıştır. Böyle bir okuma üzerinden pozitivist felsefe, bilimsel ve olgusal olan ile gerçekliği özdeşleştirirken, kendinden önceki Ortaçağı bilhassa metafizik yapmakla suçlamıştır. Batı felsefesini kritik eden Heidegger için durum tamamıyla farklıdır. Nitekim Heidegger'de bilimin bulunduğu yer, tam da varlık ve hakikat hakkındaki ortaya atılan büyük felsefi hikâyenin merkezinde durmaktadır. Modernitenin en temel fenomeni olarak aldığımız bilim ve teknolojinin birleştiği nokta ise metafizik bir yansıma olarak kavranılır. Teknoloji-bilim var

olanların düzenlenebilir ve hesaplanabilir olarak görünmesine izin verirken böylelikle modern dünyada olabilecek farklı anlamaları kaldıran ve tek-tipleştiren bir tehlikeli durumu ortaya çıkarmaktadır (Dreyfus & Wrathall, 2005: 182). Metafizik düşünüşün geldiği başka bir aşama diyebileceğimiz teknoloji, varlıkla kurduğumuz ilişkiyi determine ederken aynı zamanda bizleri de determine etmektedir. Bu katı determinasyon, insanın varlıkla olan bağının kopması ve insanın yersiz ve yurtsuzlaşması sonucunu doğurmaktadır.

1. Teknoloji ve Metafizik İlişkisi

Heidegger'in teknoloji hakkındaki yorumu şüphesiz onun ısrarla belirttiği Varlık sorusunun unutulmasıyla başlayan ve günümüze dek devam eden metafizik düşünüşten bağımsız olarak ele alınamaz. Peki, nedir bu metafizik düşünüş? Heidegger için bir düşünüş biçimi olan metafizik "var olanın ötesini", "Varlığı" bilmek için soran, ancak soruyu sorma biçimindeki yanlışlık yüzünden "var olanla" sınırlı kalmış bir düşünme biçimidir. Metafizik düşünüş Varlığın yerine var olanlara yöneldiğinde Varlığı dile getirdiğini zannederken aslında var olanların hakikatinin tarihini anlatan düşünce olmuştur (İyi, 1999: 61). Nitekim Heidegger en temel olan Varlık sorusunun unutulmasının metafizik düşünmenin başlangıcı olduğunu ve artık Varlığın hakikati ve anlamından ziyade var olanlara yönelik bir düşünmenin tüm batı felsefesine ve düşüncesine hâkim olduğunu belirtmiştir (2008: 2). Eğer biz Heidegger'in Platon ve Aristotelesten beri Varlık sorusunun unutulup Varlığın ise var olanlara indirgenerek açıklandığı ve aslında günümüze kadar bütün bir Batı felsefe geleneğinin bu anlamda metafizik yaptığı görüşünü dikkate alırsak, şunu söyleyebiliriz; bugünkü teknoloji ve modern bilim de bu düşünüş biçiminin birer örnekleridir. Şöyle ki, Heidegger'e göre modern teknoloji ve metafizik tümüyle birbirine dolanmıştır. Aydınlanmanın direktifi olan hayatın dizayn edilmesi ve kontrol altından tutulması görüşü, metafiziksel yönlendirmeden hareketle bilen özne ve bilinen nesnel dünya ayrımı diyebileceğimiz varlığın düalistik yorumunun takip edilmesidir. Hem metafizik hem de teknoloji Varlığa egemen olmak için sistematik bir çabaya

giren Varlığın anlamı üzerine olan düşünmenin terk edilmesinin sonuçlarıdır.[1] Teknolojiye bu açıdan bakıldığında teknoloji, Batı metafizik düşüncesi tarafından tanıtılmış olan öznelciliğin temel tarihsel manifestosu olmaktadır (Botha, 2003: 161).

Heidegger, teknoloji ve metafizik arasındaki ilişki ile ilgili düşüncelerini teknoloji üzerine soruşturma adlı eserinde detaylı bir biçimde ifade etmiştir. Heidegger'in teknoloji üzerine düşünceleri üç önemli ifadede özetlenebilir: a) Teknoloji, teknolojinin özü değildir b) Teknoloji bir açığa çıkarma tarzıdır c) Teknoloji modern teknolojiden farklıdır" (Carino, 2009: 493).Bu üç önemli ifade bize teknoloji ile metafizik arasındaki ilişkiyi açık bir biçimde vermektedir. Zira ilk olarak tekniğin özünü sorgulamak aynı zamanda bizim teknikle olan bağımızı kavramak açısından önem arz etmektedir. Heidegger'e göre tekniğin özünü sorgulamaktaki amaç ise şudur: Bir şeyin özü nasıl bize onun ne olduğunu veriyorsa tekniğin ne olduğunu sorgulamak da bize onun özünü verecektir. Bu soruyu sorduğumuzda ise iki yanıt alırız: a) teknik amaçlar için bir araçtır b) teknik, beşeri bir edimdir. Bu yaygın tasarım biçimleri ise tekniğin araçsal ve antropolojik belirlenimidir. Heidegger'e göre bu her iki tanım da birbiriyle bağlantılıdır. Çünkü gerek makinalar, aletler gerekse de bunlarım bir gereksinim ve amaca hizmet etmesi bakımından teknik bir donanım olarak ele alabiliriz (Heidegger, 1998: 10-13). Heidegger için bu iki tanımın da bize tekniğin özünü tam olarak vermeyeceği ve bunun sorgulanılmaya başlandığında aslında temel problemimiz olan Varlık sorusunun unutulmasıyla başlayan metafizik düşünüş biçiminin ulaştığı nokta olarak bugünkü teknoloji sorunu ortaya çıkar. Zira modern teknolojinin nedensellik ilkesinin tekniğin araçsal tanımı ile bağlantısı aslında bize teknoloji ve metafizik arasındaki ilişkiyi verecektir.

Araç, herhangi bir şeye etken olan, böylece onu elde ettiren bir şeydir. Etkiye yol açan şey, neden diye adlandırılır. Ancak bir başkasına etken olan, o şeyin tek nedeni değildir. Araç türünü belirleyen amaç da bir nedendir. (Heidegger, 1998: 12). Bu noktadan meseleye bakarsak "nedensellik"le "araçsallık" arasındaki ilişkiyi kav-

[1] Heidegger özne-nesne arasındaki geleneksel ve modern ayrımları eleştirirken verdiği çekiç örneği meşhurdur. "Bir çekicin ne olduğunu, ona, sadece önümüzde bulunan *(vorhanden)* bir şey olarak bakmakla anlayabilir miyiz? Bir çekicin ne-liğini, onu yalıtık olarak önümüzde bulunan *(vorhanden)* bir şey halinde görmekle (teori) asla tanımış, deneyimlemiş olmayız. Çekici kullanmak, sadece çekicin aletsel niteliğini bilmek değil, bu aletten en uygun biçimde yararlanmak demektir." (1962: 15, 98)

rayabiliriz. Zira bugünkü anlamdaki nedenselliği sorguladığımızda da araçsallığın bu nedensellik çerçevesinde açıklığa kavuşacağını görürüz. Tüm çözümlemelerinde olduğu gibi burada da Heidegger, etimolojik ve semantik çözümlemelerle asıl anlama ulaşmaya çalışır. Heidegger'e göre "dört neden" öğretisiyle işe başlayabiliriz. Heidegger dört nedeni gümüş örneği bağlamında ele alır: gümüş, gümüş bir kadehin maddesi olarak "causa materialis" maddesi, gümüş kadehin aldığı biçim "causa formalis" formu, gümüş kadehi madde ve biçimine göre belirleyecek kurban ayini "causa finalis" amacı, gümüş kadehi etki olarak yani onu yapan olarak "causa efficiens" gümüş ustasıdır (Heidegger, 1998: 12). Yani modern anlamdaki nedenselliğin kendisinden çıktığı öğretide dört ayrı ve birbiriyle bağlantılı bir ilişkiler ağı görüyoruz. Nitekim, Heidegger şunu söyler: "Araçsal olanı gerisin geri dörtlü nedenselliğe doğru sürdüğümüzde, araç olarak tasarlanan tekniğin ne olduğu da açığa vurur kendisini" (Heidegger, 1998: 12).

Heidegger'e göre uzun bir zamandır biz nedeni, yol açıcı olarak düşünüyoruz. Yol açmak sonuçlar ve etkiler elde etmektir. Dört nedenden biri olan "causa efficiency" bütün nedenselliğin belirleyicisi olmaktadır. Çünkü o etki neden, yapandır, hatta bu öyle belirleyici olmaktadır ki "causa finalis" burada neden olarak bile sayılmaz. Peki nasıl oldu da böyle oldu? (Heidegger, 1998:13) Şimdi Heidegger dekonstrüksüyon diyebileceğimiz bir yöntemle neden üzerine çözümlemeler yapar. O halde neden kelimesinin asli anlamı neydi? Bu anlam daha sonra nasıl başka bir anlamda kullanıldı? Bugün biz onu tekniğin araçsal tanımı bağlamında neden sadece etki anlamında kullanıyoruz? Buradan hareketle tekniğin özü, *araçsallığı* mıdır? Yoksa bu tanım Varlık sorusunun unutulmasının paralelinde ortaya çıkmış metafizik düşüncenin bir yansıması mıdır? Bu ve benzeri sorularla ve buna verilmiş cevaplarla konu açıklığa kavuşacaktır. Tüm bu soruların cevabı bize tekniğin özü hakkında geniş bir perspektif sunacaktır. Heidegger şöyle söyler: "Causa, casus, düşmek eylemine (cadere) aittir ve bir şeyin sonuçta şöyle ya da böyle ortaya düşmesine etken olan anlamına gelir. Dört neden öğretisi Aristoteles'e dayanır. Sonraki çağların Yunanlılar'da nedensellik tasarımı ve başlığı altında aradığı hiçbir şeyin Yunanlı düşünme alanında ve bu düşünmenin kendi için, yol açma ve etken olma ile hiçbir ilgisi yoktur. Bizlerin *neden,* Romalılar'ın ise *causa* dediği şey, Yunanlılarda *aition,* bir

başkasını borçlu kılan demektir. Dört neden, kendi aralarında birbiriyle ilgili olan borçlandırma yollarıdır" (Heidegger, 1998: 13). O halde Yunanlılarda *aition* bize hem nedenselliğin aslını hem de bu bağlamda araçsallığın ne ifade ettiğini onun Romalıların *causa* dediği bizim ise *neden* dediğimiz şeyden farkını ortaya koyacaktır. Heidegger gümüş örneği üzerinden *aition* olarak *neden*i yani *borçlu kılmayı* anlatır. Burada madde halindeki gümüş kadeh halini almasıyla kadehe borçlu iken, kadeh onu oluşturan madde olan gümüşe minnettardır. Kadeh olarak görünüşe çıkan kadeh, yüzük ya da broş olmaması sebebiyle kadeh gibi olmak görünüşüne borçludur. Kadehi borçlu kılan etmenlerden biri ise onun ayin için yapılmış olmasıdır. En nihayetinde ise kurban kadehini borçlu kılan etmen ise gümüşçüdür. Fakat bu *causa efficency* anlamında etki değildir. Ortada duran kurban kadehi nihayetinde birbirinden ayrı görünen fakat birleşik olan borçlandırmanın dört tarzıdır (Heidegger, 1998: 13-14). Yani o dört neden birbirine borçlu kılınma anlamında bir bütün olarak değerlendirilmelidir.

Yalnız Heidegger bizi burada uyarmaktadır : Borçlandırmadan kasıt günümüz insanın anladığı gibi ahlaksal bir kusur biçimindeki bir etkime türü değildir. Ona göre örnekten hareket edilirse bu dört nedenin her biri gümüş kadehinin kurban kadehi biçiminde ortada öylece hazır durması ile borçlandırılmışlardır. Ortada öylece hazır durma vücut bulan bir şeyi ifade eder. Borçlandırmanın bu dört tarzı aslında sahneye sürme anlamında vücut bulmadır. Borçlandırmanın bu dört tarzı sahneye sürme anlamına geliyorsa sahneye sürmek ne demektir? Heidegger Platon'un *Şölen* diyalogunda geçen bir cümleyle aktarır*: "Her fırsatta sahne arkasından çıkarak vucut bulmaya doğru seyreden her bir şeyin sahneye sürülmesi (poiesis)'tir, varlığa getirmedir"*. Varlığa getirme anlamında *poiesis* sadece el yapımı ya da sanatsal ve şiirsel olanı somutlaştırma anlamında değil, aynı zamanda bir şeyin kendiliğinden çıkıp doğması demek olan *physis*'tir. Heideeger'e göre *physis* hatta en yüksek anlamıyla *poiesis*'tir. Tomurcuğun; patlayıp çiçeklenmesi gibi *physis* de varlığa gelmenin patlayışını kendi içinde taşımaktadır. Fakat örnekteki gümüş kadeh *physis* anlamında poiesis değildir; zira o kendiliğinden değil, dört tarz borçlandırma yoluyla varlığa getirmedir. "Varlığa getirme, gizlilikten aşikarlığa getirir". Heidegger varlığa getirmenin Yunanlılar'da *alethia* sözcüğü ile karşılandığını, Romalıların ona *veritas* bizim

ise *doğruluk* dediğimizi belirtir (Heidegger, 1998: 15-16). Nihayetinde tekniğin araçsal tanımından hareketle yapılan çözümlemelerde ulaşılan sonuç yine Heidegger'in ifadeleriyle şöyle özetlenebilir:

Nerelere de şaşırdık yolumuzu böyle? Sorumuz teknik üzerineydi, oysa şimdi alethia'ya, açığa çıkartma'ya vardık. Acaba tekniğin özünün açığa çıkartmayla ilgisi nedir? Yanıt: bütünüyledir. Çünkü her bir varlığa getirme'nin temeli, açığa çıkartma'da yatar. Varlığa getirme ise, sahneye sürme-nedensellik-tarzlarının dördünü de toparlayıp bunlarda hüküm sürer. Bunların alanına araç ve amaç dâhildir. Araçsal olan, tekniğin temel niteliği olarak geçer. Araç olarak temsil edilmiş olan tekniğin esasen ne olduğunu adım adım soruşturduğumuzda varacağımız yer, açığa çıkartmadır. Üretici olan bütün yapımın olanağı burada yatar. Demek ki teknik, yalnızca bir araç değil, teknik, bir açığa çıkartma biçimidir. Bu noktaya dikkat ettiğimizde, tekniğin özüne ilişkin bambaşka bir ala serilir önümüze. Bu, açığa çıkmanın, kısacası hakikatin alanıdır. (Heidegger, 1998: 17).

O halde tekniğin özü araçsallık değil, zira o dört borçlandırma tarzı olan sahneye sürme anlamında varlığa getirmedir: ya da başka bir ifadeyle tekniğin araçsallığı tanımı onun varlığa getirme anlamında değil de metafizik düşünme anlamında bir etki neden olarak anlaşılmasından kaynaklı tekniğin metafizik yorumudur. Metafizikten kasıt ise varlığın anlamı üzerine sorunun terk edilmesi ile başlayan ve tüm Batı felsefesini etkisi altına almış olan düşünmedir. *Aition*'dan hareketle sahneye sürme anlamında varlığa getirme *alethia*'ya aittir. Yani o gizli olanın aşikâr hale gelmesidir. *Alethia*'nın Yunan'daki anlamı budur. Metafizik düşünceyi bütün bir düşünme biçimi olarak aldığımızda *alethia*'nın, nasıl gerçek anlamından çıkıp (burada varlığı anlama anlamında gerçek anlam diyoruz) başka bir anlama yol aldığını tahlil edebiliriz.

Heidegger, Platonla başlayan metafizik düşünce tarzıyla hakikat ve varlığın anlamlarında kesin ve tarihsel bir uğursuz dönüşümün olduğunu söylemiştir. Sokrates öncesi filozoflarda hakikatin, açıklığı içinde varlığın anlamının örtüsünün kaldırıldığı; ifşa olduğu bir süreç olarak anlaşılırken, Platon ve Aristoteles'le birlikte varlığın anlamının aşamalı bir biçimde özel varlıkların değişik çeşitleri ile (en yük-

sek bir varlık veya Tanrı) tanımlanır hale geldiğini ifade eder. Zira artık hakikat anlamında varlığa getirme, gizlilikten açığa kavuşma anlamı yoktur. Tanımlanabilir ve bilinebilir anlamında önermelerin mantıksal biçiminde ifade edildiği varlık bu özelliğini yitirmiştir (Küçükalp, 2008: 178). Heidegger yine teknoloji üzerine bir soruşturma adlı eserinde tekniğin özü üzerine sorgulamada teknik kelimesinin kendisi üzerinden bir soruşturmaya başlar. Heidegger teknik sözcüğünün Yunancadan gelme *techneye* ait olduğunu, *tekhne*'nin ise sadece zanaatsal beceri değil aynı zamanda yüksek sanat ile güzel sanatlarında adı olduğunu söyler. Bununla beraber Heidegger *tekhnenin* varlığa getirmeye yani *poiesise* ait olduğunu ve şairane bir şey olduğunu söyler. Ayrıca *tekhne*'nin Platon dönemine kadar episteme sözcüğüyle paralel biçimde bilme anlamına geldiğini Aristoteles'in bir incelemede *episteme* ile *tekhne* arasında bir ayrım yaptığını ve *tekhne*'nin bir *aleteuein* biçimi olarak ele alındığını. O halde teknik veya teknoloji bir varlığa getirme biçimidir. Tekhne, kendi kendini varlığa getirmeyen ve henüz ortada olmayan, bu nedenle de kâh şöyle kâh böyle görünüp biçim alabilen şeyi açığa çıkartır (Heidegger, 1998: 18).

Bir varlığa getirme olarak teknik ile modern teknolojinin farkı nedir öyleyse? Şüphesiz asli anlamıyla varlığa getirme olan teknoloji veya teknik, araçsal ve beşeri bir edim olarak ifade edilen modern teknolojiden farklı olacaktır. Heidegger aynı eserinden hareketle modern teknolojinin kendisi üzerine soruşturmaya başladığımızda karşımıza yine metafiziksel düşünmenin yansımalarının çıkacağını belirtir. Modern felsefenin özne hâkimiyetine dayalı yine varlığı anlamı üzerine soru sormaktan ziyade, bu soruyu unutmaktan kaynaklı varlığın düalist yorumu olan özne-nesne dualitesi aynı zamanda modern bilim ve teknolojinin teorik arka planını oluşturmuştur. Başka bir deyişle teknoloji ve metafizik düşünce (varlığın anlamı üzerine sorunun unutulması anlamında) aynı noktada birleşmektedirler.

Heidegger'e göre modern teknoloji de bir açığa çıkartmadır; fakat bu *poiesis* anlamında bir açığa çıkartmanın aksine ortaya çıkartılıp depolanabilecek bir enerji temini olarak görülen doğaya meydan okuyucu bir biçimde yapılan çağrı biçiminde olmaktadır. Heidegger'e göre bu buyurmacı bir tarzda olur, zira o şöyle bir örnek verir : "Bir bölge kömür ve maden çıkarılmaya zorlanılır: imdi yer, kömür havzası; toprak ise maden yatağı olarak açığa çıkar". Heidegger bu bağlamda diğer bir örnek

olarak Ren nehrini verir. Ren nehri üzerine kurulmuş olan hidroelektrik santralinin tribünlerini döndürecek olan su basıncını sağlamakla yükümlendirilir; tribünlerin dönmesi ise şehirlerarası elektrik akımını sevk etmekle yükümlü kılındığı elektrik üretimi sağlasın diye makine çarklarını harekete geçirir. Elektrik enerjisi sağlama sürecinde Ren nehri emir kulu gibi bir duruma düşer. Heidegger ironik bir biçimde santralin nehre değil, nehrin santrale kurulu bir durumda olduğunu söyler. Artık o nehir Hölderlin'in şiirlerindeki nehirle aynı nehir olmayacaktır. Çünkü Ren nehri artık hidroelektrik santralinin basıncını sağlamakla yükümlü kılınmıştır. Doğada bir akıntı olarak kalması mümkündür; yalnız bu seyahat endüstrisinin oraya ısmarladığı turist kafilelerince inceleme için kullanılan bir nesneden farksız olacaktır (Heidegger, 1998: 20-22).

Heidegger'e göre modern teknolojide hüküm süren açığa çıkartma, çağrı anlamındaki görevlendirme niteliğine sahiptir. Çağrı ise, doğada gizli olan enerjinin çözülmesi, çözülmüş olanın dönüştürülmesi, dönüştürülmüş olanın depolanması, depolanmış olanın ise tekrar dağıtılması ve dağıtılmış olanın ise yeniden devreye sokulması ile gerçekleşen bir süreçtir. Açığa çıkartmanın yolları olan çözmek, dönüştürmek, depolamak ve çevirmek, denetleme aracılığıyla açığa çıkarmayı ifa eder. Denetim ve güvence ise çağrıya dayalı açığa çıkartışın temel nitelikleri olur. Çağrıcı görevlendirmedeki aşikârlık ise her yerde her şeyin, her an göreve hazır olmaya buyrulmuş olmasıdır. Heidegger buna "Hazır-oluş" *(Bestand)* diyor. Buradan hareketle Heidegger, açığa çıkartma olarak modern teknolojinin beşeri bir edim olmayacağı; zira söz konusu olan çağrı buyurucu ve yükümlü kılıcı bir çağrıdır. Bu yükümlü kılıcı ve buyurucu çağrıya, *(ge-stellt)* veya *çerçeveleme* diyecektir(Çüçen, 2003: 194). Modern teknolojinin özü bu anlamda çerçevelemedir (Heidegger, 1998: 25).

2. Teknoloji ve İnsanın Yersiz Yurtsuzluğu

Heidegger *Varlık ve Zaman*'da varlık sorusunun yeniden sorulması gerektiğini söyler. Bu sorunun unutulması Yunan metafiziğiyle başlayıp bütün bir Batı kültürüne hâkim olan metafizik düşünceyi oluşturmuştur. Heidegger'e göre Platon'dan Immanuel Kant'a kadar bu sorunun unutulmasıyla gelişmiş olan metafizik düşünce karşısında bir temel ontoloji çabası kolay olmayacaktır. Bu varlık sorusunun unu-

tulmasının en belirgin kanıtı ise açığa çıkma üzerine bir hükmedici anlayış olarak modern çağın teknolojisidir (Botha, 2003: 158). Şüphesiz varlık sorusunun unutulması tüm Batı felsefesi ve düşüncesi anlamında bir milattır. Gerek teknoloji ile ilgili saptamalar gerekse de insanın yersiz ve yurtsuzluğundan bahsedilmesi bu çerçevede değerlendirilebilir. Heidegger'e göre çağımız insanın bu yersiz ve yurtsuzluğu durumu salt bugünden ve bugünün koşullarından doğmuş bir hal değildir. Bu durumun çok daha temel ve eskiye dayanan nedenleri vardır. Bu Platon'dan başlamış ve giderek büyük bir sorun haline gelmiş bir sürecin sonucudur. Bilhassa Yeniçağ Descartesçılığı bu sürecin bir başka ivme kazanmış dönüm noktası ve onu dönüştüren bir sürecin başlangıcıdır. Heidegger, Yeniçağa, özneyi doğanın karşısına koyan ve düşünmede özne nesne ikiliği yaratan bu felsefeye karşıdır. Gerçekliği, öznelerle nesneler arasında yapılan keskin bir ayrımın yarattığı ikilikte kavrayan Yeniçağ bilimi uzun süredir Batı düşüncesine egemen olmuştur. Heidegger'e göre bu tarz bir düşünme biçimi esasında artık düşünmüyor oluşumuzu işaret etmektedir. Zira Heidegger düşünme kavramına özel bir anlam yükler. Günümüzde artık düşünmüyorsak bu düşünmenin teknik olarak yorumlanmasıdır (İyi, 2003: 17).

Bununla beraber bugünkü modern bilim ve teknolojinin arka planında varlığın dualistik yorumu, özne ve nesne ayrımına dayalı epistemoloji temelli bir anlayış olarak insanı da bir bilgi nesnesi haline getirecektir. Bu varlıkla bağı koparılan insanın ise yersiz ve yurtsuzluğu aşikar olur. Metafiziksel öznelcilik insana nesne karşısında duran bir özne olarak bakar. Bu bakış dünyaya nesne anlamında araçsal ve hegemonik bakar. Modern teknolojinin altında yatan öznelcilik radikal hümanizm içinde evrilmiştir. O insan-merkezciliğin somutlaşması olarak karşımıza çıkmaktadır. Heidegger, *Dünya Resimler Çağı* (The Age of the World Picture) adlı eserinde dünyanın bir resim olarak algılandığı görüşünü öne sürer. Ona göre artık dünya metafiziksel bir indirgemecilikle insanın temsil ettiği bir resim olarak kavranılır. Dünyanın bu temsili dünyayı insan deneyiminin ve gerçekliğin temel ölçütü olarak bir resim biçiminde nesneleştirmedir. Heidegger'in kastettiği, bizim dünyayı etkili bir biçimde temsili bir duruma indirgememizdir. İnsan öznesi adeta gerçekliğin yaratıcısı ve etkin bir gücü haline gelir. Tüm bunlar bizim böyle bir dünya resmini üretmemiz ya da temsil etmemizden kaynaklıdır (Botha, 2003: 162).

Öznelcilik ve bu bağlamda gelişen teknoloji insanı varlığın efendisi konumuna getirir ki bu varlıkla olan bağımızın kopmasının en belirgin niteliğidir. Oysaki insana düşen görev bu değildir. Heidegger için insanın böyle bir konumda bulunması varlığın anlamı üzerine düşünme üzerindeki en önemli engellerden biridir. Heidegger bunu şöyle ifade der:

> İnsanın özü, düşünme yoluyla varlığı koruyarak varlığın özünün başında duran bekçi olmasıdır. İnsan ancak varlığın çobanı olarak varlığın hakikatinin başında beklediği zaman, kuru bir bilme isteğine kapılmaksızın, varlık yazgısının sahneye çıkmasını umabilir (1998: 51-52).

Varlığın efendisi değil de çobanı olmanın arasında nasıl bir fark olabilir? Bu sorudan hareketle Heidegger'in düşünerek varlığın özünü korumak mümkündür dediği bir ön şart olarak ileri sürdüğü bu düşünmek nedir? Heidegger, varlığı var olanlara indirgeyerek varlığın anlamını dolayısıyla hakikatini gizleyen metafiziksel düşünme ile Varlığın tarihsel ifşasını dikkate alan varlığın sesine kulak veren metafiziksel olmayan düşünce tarzı arasında ayrım yapar. Bunlardan ilki olan metafiziksel düşünme tarzına hesaplayıcı veya temsilci düşünme tarzı derken; ikincisine Varlık-tarihsel veya tefekküre dayalı düşünme der. Heidedgger'e göre geliştirilen varlık anlayışları içinde bulunduğu düşünme tarzlarıyla bağlantılıdır. Batı metafizik düşüncesi boyunca düşünmenin mahiyeti her şeyi beşeri bir özneye akılcı bir indirgeme olarak gittikçe teknikleşen ve araçsallaşan hesapçı düşünmeye varmıştır. Heidegger'e göre bunun üstesinden gelmek ancak bu tip düşünce tarzının terk ederek tefekküre dayalı bir düşünüşü esas almakla mümkün olacaktır (Küçükalp, 2008: 219-220). Varlığın unutulması ile insanın yurtsuzluğu arasında sıkı bir ilişki vardır. Zira Varlığın unutulması bir bakıma insanın kendini unutuşu manasına gelir. Heidegger'e göre Varlık'ın iktidar hırsı ve çıkarcı amaçlar doğrultusunda ölçülebilir, hükmedilebilir ve tüketilebilir olana indirgenişi "Varlık unutulmuşluğu" sürecindeki en önemli evredir. Bu yüzden modern teknolojinin temelindeki Varolanı denetleme maksatlı "el altında duran"a dönüştürmeye yönelik "hesaplayıcı", "planlayıcı", "nesnelleştirici" düşünme biçiminin Varlığı düşünmesi veya Varlıkla bağ kurabilmesi mümkün değildir. (Aslan, 2006: 6) Hesaplayıcı düşünme *çerçeveleme* bağlamında ele alınmalıdır. Heidegger, özellikle İkinci dünya savaşından sonraki modernite

üzerine yazıları modern teknolojinin özü diye tanımladığı kilit bir kavram olan *çerçeveleme* kavramına odaklanmıştır. Hesapçı düşünme ve bu düşüncenin kendine yer bulduğu modern teknolojinin özü anlamında çerçeveleme aynı zamanda insanın yersiz yurtsuzluğu problemini de doğuran düşüncedir.

Çerçeveleme "hazır-oluş" (Bestand) olarak gerçekliği açığa çıkartmaya izin verir. Bu bağlamda teknoloji totalleştirir. O gerçekliği hesaplamak ve manipüle etmek için gerçekliği dil ve düşüncenin ifade güçlerine indirger. Heidegger' e göre *çerçeveleme* en büyük tehlikedir, çünkü açığa çıkartma olayında varlığın unutulmasına neden olur. Sonuç olarak insan artık bir açık olanak olarak *Dasein* değildir, bundan daha ziyade sabitlenmiş bir öz ve gerçeklik olmuştur. Varlığı tümüyle unuttuğundan dolayı modern insan tümüyle teknolojiyle uyarlanmış dünyada artık insan olarak kalamayacaktır (Botha, 2003: 161). Bu teknolojiye uyarlanmış dünya insanın kendisinin de yabancı olduğu bir dünya olacaktır. İnsan kendi hayatı açısından da doğa ile olan ilişkisi açısından bir yurtsuzlaşma konumunda bulunacaktır. Çağımızda Varlığa olan ilgisinde ortaya çıkan insanın özüyle ilgili bir tehlikeden bahsediliyorsa, bu tehlike tekniğin özünden gelmez. Bu tehlike modern teknolojinin özünde hüküm süren "çerçeveleme" nin meydan okuyucu talebinden gelmektedir(Aslan, 2006: 8). Çünkü modern teknoloji doğaya meydan okuyucu bir karakter sergilemektedir. Nitekim *poiesis* tarafından meydana gelen açığa çıkmanın aksine, modern teknolojinin bir meydan okuma biçimi olarak doğanın zamansallığını ve yapısını düzenler. Doğal süreçlerin bu zorlamaya tabi tutulması olan bu anlayış Heidegger göre modern teknoloji tarafından zorlamayla uygulanan açığa çıkma modudur (Ziltzelsberger, 2004: 246). Çerçeveleme olarak bilimin bu tutumunun insanın kendisi ve yaşadığı dünya ile ilgili ciddi neticeleri doğuracağı da aşikârdır.

Doğa bilimlerinin uzun zamandır sahip olduğu teknolojinin açığa çıkması bağlamında, modern sağlık da bunun tarafından çerçevelenmiştir. Beden kendini sağlık içerisinde el altında duran olarak sıradan bir hale gelir. Sağlık teknolojileri insanın planları tarafından belirlenen bir yaşam veya sağlık formu üretmek için bedenin işlevlerine müdahalede bulunan insan tarafından tasarlanır. Teknolojinin gelişmesi ve hâkimiyet kurmasıyla üretilen sağlık ya da hayat iyileşmenin, kötüleşmenin ya da ölümün doğal gelişim süreçlerinden ziyade hastalığın, bozulmanın ve

ölümün hâkimiyetine yol açtı. Beden artık temel biyolojik ritminden, uyumundan ziyade teknolojik ritim alanına taşındı. Ameliyat ve ilaçlar vasıtasıyla beden diyaliz ve organ nakli gibi teknolojiler aracılığıyla kullanılan bedenin kendine has düzeni olmayan bir yolu takip etmesine zorlandı. Kronik rahatsızlıklar ve yetersizlikler açısından bedenin kendisini kendine has olamayan yapay yollarla devam ettirmesi bedenin parçalarına ya da bedene bir meydan okuma yoluyla uzatılan bir hayattır (Ziltzelsberger, 2004: 247). Varlıkla bağı kopan insan aslında kendi ile olan bağını da koparmıştır. Kendi ritmini terk etmiştir. Teknolojik algılayış insanın kendisini de bir teknoloji ürünü halinde tasarlama noktasına getirmiştir. İnsanın yersiz ve yurtsuzlaşmasından kasıt budur. Çünkü insan tarafından doğa bir depolama kaynağı olarak görüldüğü için, insanın onunla olan ilişkisi de bir yönetme bağlamına indirgenmiştir. Yeryüzünün kaynaklarının bir bolluk olarak görülmesi, onun yönetmenin gerekliliğini bunun beraberinde onda kontrol ve hâkimiyet kurma için bir strateji oluşturmayı gerekli kılmıştır. Fakat bu her şeyi yönetmeye çabalayan insan bir varolan olarak kendisini bunun dışında tutamaz (Carino, 2009: 493).

Teknoloji ve yersiz yurtsuzluk problemi ortak bir noktada buluşmaktadır. Daha öncesinde detaylı olarak işlediğimiz metafizik düşünme ile yakından ilişkilidir. Bu konuyu Heidegger özellikle *Hümanizm Üzerine Mektuplar* adlı eserinde modern insanın yersiz yurtsuzluğu problemini incelemiştir. Heidegger, bu yersiz ve yurtsuzluğu varlığın unutulması ve terk edilmesi bağlamında tartışır. Yersiz ve yurtsuzluk varlığın unutulmasının bir semptomu olarak değerlendirir. İnsan yersiz ve yurtsuzluk problemini çözmek için var olanlara odaklanır. Buna rağmen insan hala Varlığı göz ardı ettiğinden dolayı yersiz yurtsuzluk problemini çözmekte de başarısız olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında yersiz ve yurtsuzluk hem bir neden hem de bir sonuç olur (Gauthier, 2004: 116-117). Heidegger'in modern bilim ile ilgili eleştirililerinin temelinde bilhassa günümüz teknolojisi ve yersiz yurtsuzluk problemi sıklıkla işlenmiştir. *Hümanizm Üzerine Mektuplar*'da metafiziğin modern insanın yurtsuzluğuna zemin hazırladığını söylemiştir. Bununla beraber Heidegger "Anısal Söylem" adlı makalede yine de teknolojinin zamanın ruhu olduğunu belirtmiştir. Modern insanın yersiz yurtsuzluğu problemi ona göre hem metafizik hem de teknolojinin neden olduğu bir durumdur. Bu nasıl olmaktadır sorusu sorulduğunda

Heidegger'in cevabı teknolojinin kendisi bağlamında ele alınır. Çünkü O'na göre teknolojinin özü teknoloji değildir, nihayetinde modern teknoloji metafizik düşüncedir (Gauthier, 2004: 116-121).

Sonuç

Teknoloji ve insanın yersiz yurtsuzluğu problemi birbiriyle ilişkilendirilerek değerlendirilmelidir. Teknoloji, günümüzde artık hem siyasi ve ekonomik alana hem de kültürel alana olan etkileri açısından etkili bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Teknoloji, gerek insan gerekse de yaşadığı dünya açısından tehlikeli bir hal almaya başlamıştır. Zira artık çıkabilecek bir savaşın nükleer savaş olacağı bunun ise topyekun insanlığın yıkımı olabileceği olgusu tehlikenin vardığı boyutu ortaya koymaktadır. Bununla beraber ekolojik yıkım, küresel ısınma gibi doğanın dengesinin bozulması tahlil edildiğinde yine bu teknolojik hakimiyetin ve onun yansımaları görülecektir. İnsan da bu noktada, kendisini de bu sorunların ortasında bulacaktır. Heidegger çağdaş insanın yurtsuzluğunu dilin ve düşüncenin varlıktan uzaklaşmasıyla ilişkilendirir. Başka bir deyişle Varlığı düşünme ve Varlığın dili teknolojik egemenlik tarafından engellenir. Çerçeveleme yersiz yurtsuzluk çağında rastgele meydana gelmiş bir şey değildir. Çerçeveleme bu şartların oluşmasının kaynağıdır. Çerçevelemenin hakikati sıkıca ele geçirmesi insanı kendi varlığından *Dasein* olmaktan alıkoyar (Botha, 2003: 163).

Peki, bu tüm bu sorunların çözümü için ne yapılabilir? Ne değişmeli ki, bu yersiz yurtsuzluk problemi çözülebilsin ve teknoloji tehlike olmaktan çıksın. Heidegger'e göre tüm bu sorunların çözümü yine düşünme ile gerçekleşecektir. Heidegger'in kastettiği düşünce hesap, kitap yapan ve Varlığı varolana indirgeyen düşünceden ayırır, Heidegger'in düşünmeden kastı Varlığın talebine yanıt veren düşünmedir. Bu düşünme "Varlığın düşünmesidir". Çünkü düşünme, "varlıktan olageldiği ve aynı zamanda Varlığı dinlediği için Varlığındır. Varlığın düşünmesi demekle düşünmenin varlığa ait olduğu söylenmektedir. Bu düşünmenin gerçekleşmesi ise varolanlar arasında "varolma özelliğine sahip tek varolan olarak" insanın üstleneceği bir görevdir. Çünkü Varlıkla insan arasındaki bu bağı kurması gereken düşünme metafizik düşünme tarafından çoktan beri terk edilmiştir. Nitekim bu

teknik düşünüşün kendisi de Varlığın unutulmasıyla başlamış sürecin ortaya koyduğu bir durumdur. Yurtsuzlaşan insanın yurduna dönmesi ancak Varlığı düşünme ile son bulabilir.(İyi, 1999: 27-36). İnsan Varlıkla olan bağını tekrar kurmadıkça yurtsuzluğu nihayete ermeyecektir. Bu noktada Varlıkla olan bağı kurma görevini gerçekleştirecek olan da insandır. Zira, unutulmuş olan Varlık anlamını sadece insan aracığıyla bulabilir. Heidegger için *"yurtsuzluk"* insanın *"kendi özünün en yüksek değerini"* gerçekleştirmekten uzaklaşıp Varlığa yabancı kalmasından ve Varlığı unutmasından kaynaklanmıştır. Bu yüzden insanın yurdunda olması *"kendi özünün en yüksek değerine"* ve *"kendi özünü görmesi"* anlamındadır. *"Kendi özünün en yüksek değerini"* gerçekleştirmesi ise insanın *"mevcudiyete çıkmanın"* gözeticisi *"gizlenmenin gözetecisi"* olmasıyla gerçekleşecektir (Aslan, 2006: 7). Sonuç olarak insanın yersiz ve yurtsuzluğu sorunu ancak Varlıkla kurduğumuz ilişkinin yeniden gözden geçirilmesi, Varlıkla olan bağımızın yeniden kurulması ve buna engel olan metafizik düşünmenin ise terk edilmesi ile çözülebilecektir.

Kaynaklar

Aslan, H. (2006). Varlık, Teknoloji, Yurtsuzluk. *Felsefe Dünyası,* 43, 5-13.

Botha, C.F. (2003). Heidegger, Technology and Ecology. *South African Journal of Philosophy, 22*(2), 157-73.

Carino, J.V. (2009). Heidegger and the Danger of Modern Technology. *Philippiniana Sacra, 132*, 491-504.

Çüçen, A. (2003). *Heidegger'de Varlık ve Zaman*. Bursa: Asa Kitabevi.

Dreyfus, H.L. & Wrathall, M.A. (ed.) (2005). *A Companion to Heidegger*. Massachussets: Blackwell Publishing.

Heidegger, M. (1962). *Being and Time* (trans. J. Macquarrie & E. Robinson). New York: Harper & Row.

Heidegger, M. (1998). *Teknik ve Dönüş* (çev. N. Açа). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Heidegger, M. (2008). *Varlık ve Zaman* (çev. K.H. Ökten). İstanbul: Agora Kitap.

İyi, S. (1999). *Çağımızda Metafizik Sorunu*. Ankara: Ayraç Yayınevi.

İyi, S. (2003). *Martin Heidegger'de İnsan Sorunu*. Bursa: Asa Kitabevi.

Gauthier, D.J. (2000). *Martin Heidegger, Emmanuel Levinas, and the Politics of Dwelling***.** PhD. Thesis. Louisiana: Graduate Faculty of the Louisiana State University and Agriculture and Mechanical College.

Küçükalp, K. (2008). *Batı Metafiziğinin Dekonstrüksüyonu: Heidegger ve Derrida*. Bursa: Sentez Yayıncılık.

Zitzelsberger, H.M. (2004). Concerning Technology: Thinking with Heidegger. *Nursing Philosophy*, *5*, 242-50.